

PRÁVNÍ ROZHLEDY

ČLÁNKY

Právo na spravedlivý rozhodčí proces?

JUDr. Jiří Vlastník, Ph.D., Praha*

Pravidla výkonu pravomocí rozhodců nejsou vymezena pouze zákonem a rozhodčí smlouvou, ale též hranicemi práva na spravedlivý proces. Rozsahu, v jakém se toto základní lidské právo v rozhodčím řízení uplatní, související povinnosti rozhodců postupovat v souladu s hmotným právem i odpovědnosti státu za vydávání rozhodčích nálezů je věnován tento článek.

I. Úvod

Rozhodčí řízení je v poslední době oblíbeným tématem (nejen) odborných článků a pojednání. Nárůst zájmu odborné i laické veřejnosti je odrazem skutečnosti, že se z něj i v České republice stal běžný způsob řešení sporů, který však stále vyvolává řadu otázek, pochybností a právní nejistoty, a to zejména z důvodu nedostatečné právní úpravy, kulhající judikatury a jednání řady subjektů (včetně rozhodců), vnímajících rozhodčí řízení nikoli jako alternativní cestu k nalezení spravedlnosti (vyznačující se oproti soudnímu řízení řadou výhod), ale jako prostředek rychlejšího prosazení svých obchodních zájmů a finančního zisku. S negativními jevy, které existenci rozhodčího řízení v ČR provázejí, souvisí zásadní proměna judikatury Nejvyššího soudu, vztahující se k (ne)platnosti rozhodčích doložek,¹ náznak změny náhledu Ústavního soudu na povahu rozhodčího řízení² i legislativní snaha v podobě aktuálně projednávaného návrhu novely zákona o rozhodčím řízení.³

Jsem bohužel přesvědčen o tom, že změna judikatury Nejvyššího soudu nemíří správným směrem a nepovede ke zvýšení standardu rozhodčích řízení v ČR, neboť se vůbec nezabývá otázkou, proč a zda vůbec v konkrétním posuzovaném případě došlo k porušení práv účastníků rozhodčího řízení a zda toto porušení bylo důsledkem pravidel, která strany pojalý do rozhodčí smlouvy a podle nichž rozhodci v daném případě postupovali. Zcela přehlíží, že tato pravidla mohou práva účastníků rozhodčího řízení chránit lépe než řady stálých rozhodčích soudů a že právě s tímto vědomím mohly strany rozhodčí smlouvu sjednat. Neřeší příčinu nespravedlností v rozhodčích řízeních a svou paušálností vnáší do existujících právních vztahů značnou míru právní nejistoty, přičemž vzniká vcelku legitimní otázka, je-li vůbec v souladu s požadavky kladenými na kontinuitu judikatury Ústavním soudem.⁴

Připravovaná novela zákona o rozhodčím řízení se věnuje převážně zárukám zákonnosti rozhodčího řízení ve spotřebitelských sporech (kdy má v těchto věcech mj. umožnit při splnění stanovených podmínek dříve nepředstavitelný přezkum rozhodčích nálezů pro rozpor s hmotným právem). I ona zjevně vychází z předpokladu, že pravidla rozhodčího řízení nevydaná stálými rozhodčími soudy představují pro práva účastníků větší nebezpečí než řady stálých rozhodčích soudů (což tak být nemusí), když např. předvidá povinnost, aby taková pravidla byla k dané rozhodčí smlouvě připojena v příloze (což pro praxi znamená značnou zátěž). Např. řízení před stálými rozhodčími soudy v nespotebitelských věcech se novela nedotýká, byť též v těchto řízeních dochází v praxi často k vydání zjevně nespravedlivých rozhodčích nálezů.

Jsem přesvědčen, že klíč ke zvýšení ochrany práv stran rozhodčího řízení, důvěryhodnosti a kvality rozhodčích řízení v ČR se nenachází v paušálních řešeních ani právě projednávaných legislativních změnách (byť mohou přinést určitý pozitivní posun). Domnívám se, že zlepšení lze dosáhnout především změnou pohledu na rozhodčí řízení, překonáním některých myšlenkových stereotypů, důsledným uplatňováním práva na spravedlivý proces v každém konkrétním případě a poskytnutím ochrany ze strany soudů v případech porušení tohoto práva, jakož i v případech, kdy rozhodci překročí hranice vymezené rozhodčí smlouvou. V tomto článku bude po zaujetí stanoviska k povaze rozhodčího řízení a přičitatelnosti rozhodčích nálezů státu pojednáno právě o rozsahu, v jakém se v rozhodčím řízení uplatní

* Autor je advokátem v Praze spolupracujícím s advokátní kanceláří Vejmelka & Wunsch s. r. o.

1) V rozhodnutí z 11. 5. 2011, sp. zn. 31 Cdo 1945/2010, Nejvyšší soud zejména dovodil, že „neobsahuje-li rozhodčí smlouva přímé určení rozhodce *ad hoc*, resp. konkrétní způsob jeho určení, a odkazuje-li na „rozhodčí řád“ vydaný právnickou osobou, která není stálým rozhodčím soudem zřízeným na základě zákona, je taková rozhodčí smlouva neplatná podle § 39 obč. zák.“ Potvrzeno též rozhodnutím NS z 10. 8. 2011, sp. zn. 32 Cdo 2123/2011.

2) Viz nálezy ÚS z 8. 3. 2011, sp. zn. I. ÚS 3227/07, o kterém je blíže pojednáno níže.

3) Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů („RozŘ“). Návrh novely zákona o rozhodčím řízení (sněm. tisk č. 371/0) byl usnesením Senátu č. 426 ze 7. 12. 2001 vrácen Poslanecké sněmovně s pozměňovacími návrhy. Ta je nepřijala a dne 20. 12. schválila návrh v původním znění.

4) Srov. např. sp. zn. II. ÚS 3168/09.

právo na spravedlivý proces (zvláštní pozornost bude věnována právu na rovnost zbraní a na odůvodnění soudního rozhodnutí), a konečně alespoň stručně o možnosti přezkumu rozhodčích nálezů z hlediska jejich souhlasu s hmotným právem.

II. K povaze rozhodčího řízení a přičitatelnosti rozhodčích nálezů státu

Diskuse na téma povahy rozhodčí smlouvy a rozhodčího řízení se často noří do hlubokých a kalných vod právní teorie a nepřinášejí jasné závěry použitelné v praxi. Většinou též pomíjejí souvislost této otázky s mezinárodněprávními závazky ČR, vyplývajícími zejména z jejího členství v Radě Evropy a Evropské unii. Právě judikatura Evropského soudu pro lidská práva („ESLP“) či Soudního dvora Evropské unie („SDEU“) může být přitom pro správné uchopení rozhodčí smlouvy, rozhodčího řízení a rozhodčích nálezů nápomocná a ilustrativní.

1. Pohled českého práva

Předmětem rozhodčí smlouvy je dohoda stran o tom, že o určitých sporech mezi nimi bude namísto soudu rozhodovat jeden nebo více rozhodců či stálý rozhodčí soud. Podstatou rozhodčího řízení je tedy výkon rozhodovací pravomoci, přenesené dohodou stran v podobě rozhodčí smlouvy (smlouvy o rozhodci či rozhodčí doložky)⁵ z obecného soudu na rozhodce/stálý rozhodčí soud,⁶ který stát v blíže vymezeném okruhu případů umožňuje,⁷ stanoví pro něj právní rámec a přiznává jeho výsledku (rozhodčímu nálezu) - právě proto, že se jedná o výsledek výkonu původem soudní pravomoci - stejné vlastnosti jako soudnímu rozhodnutí, tedy zejména vykonatelnost,⁸ tj. schopnost být základem pro výkon rozhodnutí (ze strany státu, nikoli již ze strany rozhodců, neboť vykonávací pravomoc na rozhodce přenesena není).⁹ Lze přitom doplnit, že kromě rozhodčí smlouvy může pravomoc rozhodců rozhodovat určitý spor namísto soudu založit (tj. přenést z obecných soudů) i procesní opomenutí účastníků zahájeného rozhodčího řízení namítnout nedostatek pravomoci rozhodců spor rozhodnout z důvodu neexistence, neplatnosti nebo zániku rozhodčí smlouvy.¹⁰

Pokud jde o stanovisko českých soudů k povaze rozhodčího řízení, připomeňme, že Ústavní soud se ve svém usnesení z 15. 7. 2002, sp. zn. IV. ÚS 174/02, ztotožnil s argumentací předsedy rozhodčího senátu Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře ČR a Agrární komoře ČR (z pohledu rozhodců jistě zcela pochopitelnou, neboť směřuje k omezení přezkumu jejich činnosti). Podle něj je charakter rozhodčí činnosti založen smlouvou delegující vůli stran a její výsledek je kvalifikovanou formou závazku, kdy rozhodce právo nenalézá, ale tvoří, eventuálně napevno staví, vyjasňuje, tedy narovná (ve smyslu § 585 ObčZ), a jeho moc tedy není delegovaná svrchovanou mocí státu, ale pochází od soukromé vlastní moci stran určovat si svůj osud.¹¹ Ústavní soud tak vycházel z presumpce, že u rozhodčího řízení, jemuž se strany (dobrovolně) podřizují na základě rozhodčí smlouvy, převažují znaky smluvní doktríny nad jurisdikční.¹² Tento názor se následně stal určujícím i pro Nejvyšší soud, jenž jej v plném rozsahu akceptoval.¹³ Oproti tomu v nálezu z 8. 3. 2011, sp. zn. I. ÚS 3227/07,

Ústavní soud dovodil (mj. též v souladu s judikaturou ESLP, byť na ni neodkazuje), že rozhodčí řízení je druhem civilního procesu, kdy základní rozdíl oproti řízení soudnímu je v osobě rozhodujícího orgánu. Podle Ústavního soudu se sjednáním rozhodčí smlouvy její strany nevzdávají právní ochrany, ale spíše ji přesouvají na jiný orgán, který - namísto soudu - právo nalézá. Ústavní soud na jedné straně respektuje, že rozhodčí smlouva je uzavírána jako projev autonomní vůle stran, které mají „širokou možnost dohodnout se na procesních pravidlech (§ 19 odst. 1 RozŘ), podle nichž bude řízení probíhat“, na druhou stranu jasně uvádí, že tato možnost není neomezená a že stát se „nemůže zcela zbavit ingerence v této oblasti, ale musí si prostřednictvím soudů podržet určitou kontrolní funkci“, když „rozsah této kontroly přitom musí být pečlivě vyvážen tak, aby na jedné straně nebylo popřeno pravidlo, že i v řízení před rozhodci má být poskytována právní ochrana, a na straně druhé aby tím nebyly setřeny výhody rozhodčího řízení, a tak i jeho praktická využitelnost“. Tato judikatura se zdá otevírat dokořán dveře uplatnění práva na spravedlivý proces i v rozhodčím řízení.

Nedávný nálezh Ústavního soudu z 1. 11. 2011, sp. zn. II. ÚS 2164/10, se s podivem opět vrací k dřívějšímu názoru Ústavního soudu (aniž by nálezh Ústavního soudu z 8. 3. 2011 jakkoli reflektoval), podle kterého rozhodčí řízení není nalézáním práva, ale dotvářením závazkového vztahu smluvních stran, a jde v něm tedy o vyjasnění a narovnání vzájemných práv, jež se děje činností rozhodce v zastoupení stran, které na rozhodce smlouvou delegovaly svoji vůli. Nelze nicméně přehlédnout, že Ústavní soud takto argumentuje ve prospěch ochrany spotřebitele s cílem ukázat, že rozhodčí řízení není řízením soudního typu ve smyslu směrnice 93/13/ES o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, a nesplňuje tak požadavky, které tato směrnice na ochranu spotřebitele klade a potvrzuje, že „přestože jde v rozhodčím řízení o dotváření právního vztahu mezi účastníky smlouvy soukromoprávními subjekty, není možno rezignovat na jakákoli pravidla“, přičemž vyvozuje analogickou aplikaci čl. 38 odst. 1 Listiny.¹⁴ Navazuje tak na svou dřívější judikaturu, podle níž rozhodčí řízení nestojí mimo právní

5) Viz § 2 odst. 3 RozŘ.

6) Srov. též důvodovou zprávu k zákonu o rozhodčím řízení. Není-li výslovně uvedeno jinak, je pro zjednodušení dále v článku používáno označení rozhodci jako souhrnné označení pro rozhodce a stálý rozhodčí soud.

7) Viz § 2 odst. 1 RozŘ.

8) Viz § 28 odst. 2 RozŘ.

9) Viz § 274 odst. 1 písm. i) OSŘ; § 40 odst. 1 písm. c) ER; viz též § 36 odst. 1 VeřD.

10) Viz § 15 odst. 2 RozŘ. Jak však vyplývá z judikatury Nejvyššího soudu, musí se pro to, aby mu bylo možno přiznat účinky rozhodčí smlouvy, tj. dovodit z něj souhlas s konáním rozhodčího řízení, jednat o opomenutí uvědomělé. K legitimaci rozhodčího nálezu vydaného bez uzavřené rozhodčí smlouvy tak nemůže vést nečinnost účastníka v rozhodčím řízení, ale takový nálezh lze považovat za pákt - nicotné rozhodnutí (určitou obdobu nicotného správního aktu). Jiná situace však nastává, byli-li by tento účastník v rozhodčím řízení aktivní, avšak nedostatek pravomoci rozhodce v souladu se zákonem o rozhodčím řízení nenamítl. Viz rozhodnutí NS z 30. 6. 2011, sp. zn. 20 Cdo 1828/2011, navazující na sp. zn. 20 Cdo 3284/2008.

11) Viz usnesení ÚS z 15. 7. 2002, sp. zn. IV. ÚS 174/02.

12) Viz usnesení ÚS z 20. 7. 2006, sp. zn. III. ÚS 32/06.

13) Viz např. rozsudek NS z 30. 10. 2009, sp. zn. 33 Cdo 2675/2007, nebo citovaný rozsudek NS z 11. 5. 2011, sp. zn. 31 Cdo 1945/2010.

14) Viz nálezh ÚS z 1. 11. 2011, sp. zn. II. ÚS 2164/10.

systém a musí zde být právní řád, který určuje podmínky jeho konání, základní zásady procesu, jakož i účinky v něm vydaného rozhodčího nálezu.¹⁵

Podle mého názoru není rozumného důvodu, aby na rozhodčí nález jako na výsledek výkonu pravomoci, náležející původně soudům a přenesené dohodou stran na rozhodce (byť způsob výkonu této pravomoci je zákonem modifikován a může být dále upraven dohodou stran), bylo nahlíženo jinak než jako na produkt nalézání práva, resp. práv a povinností stran rozhodčího řízení.¹⁶ Přesto ani druhá koncepce, vnímající činnost rozhodců jako narovnávání vztahu mezi stranami rozhodčí smlouvy, neimplikuje jiný závěr než ten, že právo na spravedlivý proces se uplatní, byť v modifikované podobě, i v rozhodčím řízení a je mu třeba přiznat ochranu. To potvrzuje i judikatura ESLP.

2. Pohled judikatury ESLP

Judikatura ESLP vychází ze základního závazku smluvních stran Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod („Úmluva“) přiznat každému, kdo podléhá jejich jurisdikci (tj. výkonu státních pravomocí), práva a svobody, uvedené v hlavě I Úmluvy. Mezi tato práva patří i právo na spravedlivý proces,¹⁷ které se uplatňuje (též) při rozhodování soudů o občanských právech nebo závazcích ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy.¹⁸

ESLP respektuje, že závazky vyplývající z Úmluvy jsou určeny státům jako jejím smluvním stranám a (nikoli obligatorní) rozhodčí řízení je projevem rozhodčí smlouvy jako svobodného ujednání, jímž strany přenesly rozhodovací pravomoc v určitých sporech ze státu na rozhodce jako osoby soukromého práva.¹⁹ Platí, že z pouhé skutečnosti, že jednotlivec (osoba soukromého práva) porušil některé z ustanovení Úmluvy, nelze dovodit odpovědnost státu dle Úmluvy, nemá-li ovšem již samotné toto rušivé jednání původ v porušení Úmluvy ze strany státu, spočívajícím v toleranci takového jednání.²⁰ Lze se proto domnívat, že pro rozhodce nejsou povinnosti vyplývající z čl. 6 Úmluvy závazné přímo,²¹ nestanoví-li samozřejmě povinnost respektovat ustanovení Úmluvy rozhodcům samo vnitrostátní právo.²²

Z uvedeného závěru však rozhodně nevyplývá, že by tyto povinnosti neměly pro řízení před rozhodčí žádnou relevanci. Podle konstantní judikatury ESLP totiž platí, že státy nejsou povinny se pouze zdržet určitého jednání vůči fyzickým či právnickým osobám,²³ ale užívání práv přiznaných Úmluvou jsou povinny též aktivně zajišťovat svým konáním (tzv. doktrína pozitivních závazků),²⁴ což pramení z jejich povinnosti chránit osoby podřízené jejich jurisdikci.²⁵ Doktrína pozitivních závazků se plně projevuje v okamžiku, kdy státy přiznávají (v rámci výkonu své jurisdikce) rozhodčím nálezům povahu exekučních titulů.

Evropská komise pro lidská práva („Komise“)²⁶ dovodila, že sjednáním rozhodčí smlouvy dochází ke vzdání se práva na projednání věci před (státním) soudem, což však neznamená, že by odpovědnost příslušného státu byla zcela vyloučena v případě, kdy soudy tohoto státu uznají rozhodčí nález za exekuční titul, kdy vykonávají určitou kontrolu a poskytují záruku za spravedlivost a správnost rozhodčího řízení.²⁷ Komise výslovně odkazuje na své rozhodnutí *M. & Co. proti Německu*,²⁸ týkající se přenesení pravomoci státu na Evropská společenství, a užívá podobnou logiku. Připomeňme, že ve

zmíněné věci Komise dovodila, že podle čl. 1 Úmluvy jsou členské státy odpovědné za veškerá jednání a opominutí svých vnitrostátních orgánů porušující Úmluvu, bez ohledu na to, zda jsou taková jednání či opominutí důsledkem vnitrostátního práva nebo nutnosti plnit mezinárodní závazky. Komise uzavřela, že přenos pravomoci na mezinárodní organizaci nevylučuje odpovědnost státu dle Úmluvy, neboť jinak by záruky Úmluvy mohly být nedůvodně omezeny a zbyteny své trvalé povahy, ačkoli smysl Úmluvy jakožto instrumentu ochrany jednotlivců je poskytnout záruky, které jsou skutečné a účinné. Závěr o tom, že přenesení pravomoci na mezinárodní organizaci nezbavuje stát odpovědnosti za plnění závazků dle Úmluvy, ani tuto odpovědnost neomezuje, potvrdily i navazující rozsudky ESLP.²⁹ V každém případě je to stát, kdo zůstává odpovědným za výkon rozhodnutí na svém území.³⁰

15) Viz usnesení ÚS z 20. 7. 2006, sp. zn. III. ÚS 32/06.

16) K obdobnému závěru dospívá např. *Lisse, L.* Pojďme proti mýtům aneb k otázce povahy rozhodčího řízení. www.epravo.cz; či *Lisse, L.* Rozhodce jako „jiný orgán“ ve smyslu čl. 36 Listiny. www.elaw.cz.

17) Viz čl. 1, 6 Úmluvy.

18) Právě občanská práva a závazky mohou být předmětem rozhodčího řízení dle zákona o rozhodčím řízení, neboť těmito právy jsou podle ESLP vždy práva osob soukromého práva (fyzických i právnických) v jejich vzájemných vztazích - bližší viz např. *Mole, N., Harby, C.* A guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks. No. 3, www.echr.coe.int.

19) Obligatorní rozhodčí řízení (tj. řízení, kdy je pravomoc rozhodců založena zákonem a strany jsou povinny se jí podřídit) je považováno za řízení soudní, a čl. 6 Úmluvy se proto uplatní v plném rozsahu - viz např. zprávu Komise z 12. 12. 1983 ve věci *Bramelid a Malmström v. Švédsko*, stížnosti č. 8588/79 a 8589/79, odst. 30.

20) Viz *Akandji-Kombe, J.* Positive obligations under the European Convention on Human Rights. A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks, No. 7, s. 14, www.echr.coe.int.

21) To potvrzuje např. argumentace v rozhodnutích Komise ze 4. 3. 1987, *Rychetský v. Švýcarsko*, stížnost č. 10881/84, nebo z 11. 7. 1989, *Rychetský v. Švýcarsko*, stížnost č. 12759/87, z níž vyplývá, že Komise se odmítá zabývat porušením práva na spravedlivý proces ze strany rozhodců; k obdobnému závěru došel např. *Laudrove, J. C.* European Convention on human Rights' Impact on Consensual Arbitration An État des Lieux of Strasbourg Case-Law and of a Problematic Swiss Law Feature. www.landrove.ch; nebo *Ringquist, F.* Do Procedural Human Rights Requirements Apply to Arbitration - a Study of Article 6 (1) of the European Convention on Human Rights and its Bearing upon Arbitration. Master thesis. University of Lund, <http://lup.lub.lu.se>.

22) Např. ve Švýcarsku došlo ke změně judikatury Federálního soudu a k potvrzení, že rozhodčí soudy musí poskytovat stejné záruky jako soudy, neboť jejich nálezy jsou postaveny na roven soudním rozhodnutím ve smyslu závaznosti a vykonatelnosti (viz *Ringquist, F.*, op. cit. sub 21, s. 43). Ke koncepci uplatňující se v ČR viz níže.

23) Podle čl. 34 jsou k podání stížnosti na porušení práv přiznaných Úmluvou (ve znění jejich pozdějších protokolů) oprávněny fyzické osoby, nevládní organizace nebo skupiny jednotlivců (tj. i právnické osoby soukromého práva).

24) Viz např. rozsudky ESLP z 23. 7. 1989, *Gaskin v. Spojené království*, odst. 41, nebo z 30. 6. 1998, *Sheffield a Horsham v. Spojené království*, odst. 52.

25) Obdobně viz *Akandji-Kombe, J.*, op. cit. sub 20, s. 14.

26) Orgán tvořící do roku 1998 součást institucionálního mechanismu ochrany základních práv dle Úmluvy, jehož rozhodnutí lze považovat za součást judikatury ESLP a tedy jeden z pramenů poznání Úmluvy.

27) Viz rozhodnutí Komise z 2. 12. 1991, *Jakob BOSS Sobne KG v. Německo*.

28) Viz rozhodnutí Komise z 9. 2. 1990, *M. & Co. v. Německo*.

29) Např. rozsudky ESLP z 28. 9. 1995, *Procola v. Lucembursko*; z 15. 11. 1996, *Cantoni v. Francie*; či z 18. 2. 1999, *Matthews v. Spojené království*.

30) Srov. též rozhodnutí z 19. 9. 2000, *Glaser v. the United Kingdom*, odst. 70.

Nelze přehlédnout, že přenesení státní pravomoci státem na mezinárodní organizaci (které je projevem vůle státu jako adresáta závazků vyplývajících z Úmluvy) se odlišuje od přenesení státní pravomoci jednotlivcem na osobu soukromého práva (které je projevem autonomní vůle jednotlivce jako poživatele práv a záruk zajištěných Úmluvou). To se odráží v názoru Komise, podle něhož mají státy při stanovení mechanismů kontroly rozhodčích nálezů značnou míru uvážení, mimo jiné proto, že zrušení vydaného rozhodčího nálezu bude často znamenat, že dlouhé a nákladné rozhodčí řízení bylo konáno zbytečně a bude nutné vynaložit značné náklady na řízení nové. Podle Komise přitom nelze od států na základě Úmluvy vyžadovat, aby vnitrostátní soudy musely zajišťovat, že rozhodčí řízení proběhla v souladu s čl. 6 Úmluvy, neboť rozhodčí smlouva představuje vzdání se úplné aplikace tohoto článku³¹ a v některých ohledech (např. pokud jde o veřejnost řízení) rozhodčí řízení (povahově) ani nemají být v souladu s čl. 6 Úmluvy. Proto podle Komise nemusí být rozhodčí nález nezbytně rušen z důvodu, že strany řízení nepoživaly všech záruk čl. 6 Úmluvy, ale každý ze smluvních států může v zásadě sám rozhodnout, z jakých důvodů by měl být rozhodčí nález zrušen.³²

V každém případě lze z judikatury ESLP³³ dovodit, že státy nemohou na kontrolu rozhodčích nálezů rezignovat, ale (zejména v případech, kdy přiznávají rozhodčím nálezům vykonatelnost na svém území) jsou povinny určitou kontrolu souladu rozhodčího řízení a rozhodčích nálezů s požadavky čl. 6 Úmluvy vykonávat, přičemž k zákonnému rámci rozhodčího řízení a kontrole, vykonávané ze strany vnitrostátních soudů v tomto rámci, ESLP při svém rozhodování přihlíží.³⁴ Lze proto dovodit, že pokud by stát odpovídající mechanismy kontroly rozhodčích řízení a rozhodčích nálezů ve svém vnitrostátním právu nenastavil, bylo by možné očekávat, že bude ze strany ESLP sankcionován za porušování pozitivních závazků, jež pro něj z čl. 6 Úmluvy vyplývají.

Rozhodci by se proto měli pravidly čl. 6 Úmluvy – v rozsahu, v jakém jsou tato pravidla aplikovatelná v rozhodčím řízení (viz níže) – každopádně řídit s cílem předejít překážce vykonatelnosti rozhodčího nálezu pro porušení práva na spravedlivý proces, případně jeho zrušení v rámci kontroly, již jsou státy ve smyslu judikatury ESLP povinny vykonávat. Současně nutno doplnit, že jsou-li ve vnitrostátním právu zakotveny mechanismy kontroly rozhodčích nálezů ze strany orgánů státu, odpovídá stát při jejich využívání za dohrzování všech záruk, které se na ně dle čl. 6 Úmluvy vztahují (což může být předmětem kritiky, neboť odpovědnost státu zajišťujícího ve prospěch jednotlivců vyšší míru kontroly může být podle Úmluvy paradoxně vyšší než odpovědnost státu, který takto široký rozsah kontroly neumožňuje).³⁵

3. Pohled SDEU

Rozhodčí řízení není přímo upraveno komunitárním právem.³⁶ To však rozhodně neznamená, že by komunitární právo na rozhodčí řízení nepůsobilo a rozhodčí řízení stálo mimo pozornost SDEU.³⁷ Stěžejním prvkem judikatury SDEU je přitom ochrana jednotného působení komunitárního práva, a to bez ohledu na to, zda určitý případ rozhodují státní soudy na základě své obligatorní pravomoci, anebo rozhodci na základě rozhodčí smlouvy jako projevu smluvní autonomie jejích stran.

SDEU sice nepokládá rozhodce/rozhodčí soudy (jejichž pravomoc je založena ujednáním stran rozhodčí smlouvy) za soud podle čl. 267 Smlouvy o fungování EU³⁸ právě pro nedostatek obligatorní jurisdikce, která je podle něj jednou z charakteristik soudu ve smyslu tohoto článku,³⁹ a proto rozhodčí soudy nejsou oprávněné k předkládání předběžných otázek ve smyslu uvedeného ustanovení.⁴⁰ Na druhou stranu skutečnost, že jejich rozhodovací pravomoc byla založena rozhodčí smlouvou, nezbavuje rozhodčí soudy povinnosti aplikovat komunitární právo. Komunitární právo je totiž podle SDEU třeba dodržovat v jeho úplnosti, přičemž strany rozhodčí smlouvy nejsou oprávněny k vytváření výjimek. Vzhledem k tomu mohou být v případech, kdy jsou v rozhodčím řízení rozhodovány otázky komunitárního práva, vnitrostátní soudy povolány k jejich posouzení buď v rámci spolupráce s rozhodčími soudy (zejména za účelem pomoci v procesních otázkách či při interpretaci práva), nebo v rámci přezkumu rozhodčích nálezů, který může být dle SDEU širší či méně široký dle okolností případu a který mohou být soudy povinny provést v rámci prostředků nápravy, předvídaných vnitrostátním právem. V rámci takové kontroly musí pak případně samotné vnitrostátní soudy posoudit povinnost předložit předběžnou otázku SDEU.⁴¹

Nezbytnost aplikovat komunitární právo ze strany rozhodců, potažmo v řízení před vnitrostátním soudem o přezkumu rozhodčích nálezů, byla potvrzena i v případě, kdy rozhodci rozhodují podle zásad spravedlnosti.⁴² Vnitrostátní soudy jsou podle SDEU též povinny zahrnovat základní ustanovení komunitárního práva (v konkrétním případě soutěžní právo) pod pojem veřejného pořádku (a to i ve smyslu pojmu veřejného pořádku dle Newyorské úmluvy z 10. 6. 1958 o uznávání a výkonu cizích rozhodčích nálezů), přezkoumávající-li rozhodčí nálezy z tohoto hlediska.⁴³ Tato základní ustanovení pak tvoří referenční rámec přezkumu rozhodčích nálezů bez ohledu na to, jak je vymezen pojem veřejného pořádku ve vnitrostátním právu.

Pokud jde o dodržování práva na spravedlivý proces v rozhodčím řízení, komunitární právo se jej dotýká spíše okrajově.⁴⁴ Povinnost respektovat právo na spravedlivý proces je vnitrostátní povinností, která se odvíjí od čl. 47 Úmluvy.

31) Nikoli úplné vzdání se aplikace čl. 6 Úmluvy.

32) Viz rozhodnutí Komise z 27. 11. 1996, *Nordström-Janzon a Nordström-Lehtinen u Nizozemí*, stížnost č. 28101/95; dále potvrzeno též rozhodnutím ESLP z 23. 2. 1999, *Osmo Suovaniemi a spol. u Finsko*.

33) Označení „judikatura ESLP“ je v tomto článku používáno jako souhrnné označení pro rozhodnutí ESLP a Komise.

34) Viz cit. rozsudek ESLP *Osmo Suovaniemi a spol. u Finsko*.

35) Srov. rozsudek ESLP ze 17. 1. 1970, *Delcourt v Belgium*, odst. 25; srov. též *Ringquist F.*, op. cit. sub 21, s. 52.

36) Pro účely tohoto článku je komunitárním právem rozuměno právo Evropských společenství i EU (ve smyslu dřívějšího dělení).

37) K rozhodčímu řízení z pohledu komunitárního práva viz např. *Steblišk, V. Vybrané otázky rozhodčího řízení v komunitárním právu*. EMP Jurisprudence, 2005, č. 1, s. 3 a násled.

38) Dříve čl. 234 SES.

39) Viz např. rozsudek SDEU C-61/65, *Vaassen-Göbbles*.

40) Viz rozsudek SDEU C-102/81, *Nordsee*, odst. 13.

41) Viz tamtéž, odst. 14, 15.

42) To vyplývá z přednosti komunitárního práva před právem vnitrostátním – viz též rozsudek SDEU C-393/92, *Almelo*, s. 23, 24.

43) Viz rozsudek SDEU C-126/97, *Eco Swiss China Time Ltd v Benetton International NV.*, odst. 36–39.

44) Zvláštní problematice ochrany spotřebitele, zaručené zejména směrnicí Rady 93/13/ES ze dne 5. 4. 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, kdy právě ve sjednání rozhodčí smlouvy lze za určitých podmínek sledovat zakázane

vedlivý proces, tvořící součást komunitárního katalogu lidských práv, se totiž vztahuje především na orgány, instituce a jiné subjekty EU a na členské státy, výhradně uplatňují-li právo EU.⁴⁵ SDEU se k nezbytnosti aplikovat právo na spravedlivý proces v (dobrovolném) rozhodčím řízení, v němž dochází k aplikaci komunitárního práva, dosud zřejmě nevyjádřil. Lze nicméně předvídat, že by navázal na svou předchozí judikaturu a (s přihlédnutím k tomu, že rozhodci/rozhodčí soudy se mezi zmíněné subjekty neřadí) dovodil, že povinnost zajistit respekt práva na spravedlivý proces a napravit případná porušení tohoto práva v rozhodčím řízení mají vnitrostátní soudy jako orgány členských států. Nepochybně by též mohl dovodit povinnost členských států EU zříditi odpovídající mechanismy kontroly, umožňující účinné prosazování práva na spravedlivý proces v případech aplikace komunitárního práva v rozhodčím řízení, dospěl-li by k závěru, že jednotná aplikace komunitárního práva by jinak byla ohrožena.

III. Uplatnění práva na spravedlivý proces v rozhodčím řízení

1. K pravidlům rozhodčího řízení dle zákona o rozhodčím řízení

Právní úprava rozhodčího řízení umožňuje stranám rozhodčí smlouvy dohodnout se na postupu, kterým mají rozhodci řízení vést, a zvýrazňuje tak alternativnost rozhodčího řízení vůči řízení soudnímu. Takovou dohodou je též ujednání stran o použití řádu stálého rozhodčího soudu (při nedostatku jiného ujednání nutno mít za to, že již samotným sjednáním pravomoci stálého rozhodčího soudu ujednaly strany použití jím vydaného statutu či řádu)⁴⁶ či jakýchkoli jiných pravidel, která strany do rozhodčí smlouvy zahrnou.⁴⁷ Není-li taková dohoda uzavřena, postupují rozhodci v řízení způsobem, který považují za vhodný, a vedou rozhodčí řízení tak, aby bez zbytečných formalit a při poskytnutí stejné příležitosti k uplatnění práv všem stranám byl zjištěn skutkový stav věci potřebný pro rozhodnutí sporu.⁴⁸ Současně však platí, že nestanoví-li zákon jinak, užijí se na řízení před rozhodci přiměřeně ustanovení občanského soudního řádu (viz § 30 RozŘ).

Z právní úpravy rozhodčího řízení neplyne, že by autonomie vůle stran rozhodčí smlouvy sjednat způsob vedení řízení nebo autonomie vůle rozhodců rozhodnout o způsobu vedení řízení (v rozsahu, v jakém není určen rozhodčí smlouvou) byly neomezené. Limitem přitom nejsou pouze zákonná omezení, stanovená výslovně v samotném zákoně o rozhodčím řízení, případně občanském soudním řádu. Ani v oblasti rozhodčího řízení nelze totiž při aplikaci jednoduchého práva odhlédnout od toho, že do něj prozařují základní lidská práva, působící jako regulativní ideje, jejichž součástí je i právo na spravedlivý proces.⁴⁹

V prvé řadě je nezbytné odpovědět na otázku, nakolik jsou strany rozhodčí smlouvy vůbec oprávněny disponovat se svým právem na spravedlivý proces, zaručeným mj. Ústavou ČR či mezinárodními smlouvami s předností před zákonem,⁵⁰ a nakolik je tak případná dohoda o způsobu vedení rozhodčího řízení, která by jejich právo na spravedlivý proces popírala, vůbec platná,⁵¹ resp. nakolik je do tohoto jejich práva (v případě mlčené rozhodčí smlouvy) oprávněn zasahovat případně sám rozhodce volbou určitého procesního postupu.⁵²

V této souvislosti vzniká též otázka rozsahu aplikace pravidel stanovených v občanském soudním řádu⁵³ (jejichž cílem je mj. promítnutí pravidel spravedlivého procesu do jednoduchého práva), neboť zákonné vymezení tohoto rozsahu pojmem „přiměřeně“ (§ 30 RozŘ) je právně značně neurčité a je pouze zjevné, že ustanovení občanského soudního řádu se v rozhodčím řízení neužijí v plném rozsahu. To ostatně potvrdil i Nejvyšší soud, podle něhož „ono přiměřeně znamená především zohlednění obecných zásad, na nichž stojí české rozhodčí řízení, tzn. použití norem občanského soudního řádu pod obecným rámcem zásad českého rozhodčího řízení (tak např. zákon o rozhodčím řízení nestanoví náležitosti rozhodčího nálezu, je proto nutno přiměřeně použít § 157 OSŘ, není vyloučen ani mezitímní ani částečný rozhodčí nález)“.⁵⁴

2. Nastínění povahy práva na spravedlivý proces

Nelze přehlédnout, že dochází ke sblížení a postupování jednotlivých evropských systémů ochrany lidských práv, zejména systému Rady Evropy (založeného Úmluvou a judikaturou ESLP), systému EU (založeného judikaturou SDEU a Listinou základních práv EU) a systémů národních (zakotvených zpravidla v ústavách jednotlivých států). Tím dochází zároveň ke sblížení úrovní ochrany lidských práv, a to zejména díky sjednocujícímu působení judikatury ESLP, která je při výkladu základních práv a svobod privilegovaným zdrojem inspirace Ústavního soudu⁵⁵ i SDEU,⁵⁶ a hraje tak velmi významnou úlohu.

ujednání, se tento článek dále nevěnuje. Lze odkázat např. na *Pelikanová, I.* České právo, Evropa a rozhodčí doložky. *Bulletin advokacie*, 2011, č. 10, s. 17-26.

45) Viz čl. 47 a násl. a čl. 51 Listiny základních práv EU („LZPEU“).

46) Viz § 13 odst. 2, 3 RozŘ.

47) Otázku (ne)platnosti takového ujednání ve smyslu poslední judikatury Ústavního soudu a Nejvyššího soudu ponechávám stranou, lze odkázat na již citovaná rozhodnutí NS z 11. 5. 2011, sp. zn. 31 Cdo 1945/2010; z 10. 8. 2011, sp. zn. 32 Cdo 2123/2011; a nález ÚS z 1. 11. 2011, sp. zn. II. ÚS 2164/10.

48) Viz § 19 odst. 1, 2 OSŘ.

49) Srov. nálezy ÚS sp. zn. II. ÚS 2164/10, III. ÚS 224/98 či I. ÚS 185/04.

50) Viz zejm. čl. 36 a násl. Listiny, čl. 6 Úmluvy.

51) Viz čl. 1 větu druhou Listiny, podle níž „základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcižitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné,“ tedy mj. vyloučené ze smluvní dispozice stran.

52) Zvláštní situace přitom vzniká ve sporech, kde pravomoc rozhodců není založena rozhodčí smlouvou, ale procesní nečinností stran, a není jasné, zda lze z této nečinnosti dovozovat i souhlas daného účastníka s pravidly, jimiž se má dané rozhodčí řízení řídit. Znění § 15 odst. 2 RozŘ kladně odpoví na tuto otázku nenasvědčuje, a lze se proto domnívat, že v takovýchto případech jsou rozhodci povinni postupovat v souladu s právní úpravou v zákoně o rozhodčím řízení, přičemž daný účastník rozhodčího řízení bude případně omezen ve svých procesních právech opět jen v případě, kdy s tímto bude souhlasit, a to i implicitně svou další nečinností a nenamítnutím tohoto porušení (k pravidlu *estoppel* viz níže).

53) Viz např. *Sokol T.* Vázanost rozhodce právem ČR ve vnitrostátním sporu. *ASPI*, č. LIT30234CZ.

54) Viz rozhodnutí NS sp. zn. 32 Odo 1528/2005.

55) Srov. např. nálezy ÚS ze 14. 9. 1994, sp. zn. IV. ÚS 55/94; z 30. 11. 2005, sp. zn. IV. ÚS 392/05; z 31. 3. 2005, sp. zn. II. ÚS 557/04; či z 2. 2. 2010, sp. zn. II. ÚS 3280/09.

56) Platí, že systém ochrany základních lidských práv v EU je úzce propojen se systémem založeným Úmluvou, v rámci EU je základním právům zajišťována přinejmenším stejná ochrana jako dle Úmluvy a Úmluva se stala v oblasti výkladu základních práv a svobod privilegovaným zdrojem inspirace SDEU – viz např. rozsudek SDEU 36/75, *Rutili v. Ministre de l'intérieur*; či 98/79, *Pecastaing v. Belgique*. Blíže viz např. *Vlastník, J.* Institucionální rámec spolupráce v trestních věcech v EU. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2008, s. 50 a násl.

Těž právo na spravedlivý proces je (v civilní i trestní oblasti) ESLP, SDEU i Ústavním soudem chápáno v zásadě obdobně, a to jako souhrn vzájemně provázaných dílčích subjektivních práv, z nichž některá jsou výslovně uvedena v příslušném katalogu práv⁵⁷ a jiná byla dovozena judikaturou (a jejich výčet tak není vyčerpávající). Rozpadá se na dvě relativně samostatné skupiny práv.⁵⁸ Jejichž smyslem je zajistit výkon spravedlnosti jednak v institucionální rovině (právo na přístup k soudu vytvořenému zákonem a splňujícímu podmínku nezávislosti a nestrannosti), jednak v rovině konkrétního procesu, splňujícího určitou kvalitu a poskytujícího odpovídající záruky spravedlnosti (zejm. právo na veřejnost řízení, právo na projednání věci v přiměřené době a právo na spravedlivé projednání věci). Podrobný rozbor všech dílčích práv, tvořících právo na spravedlivý proces, by výrazně přesáhl předmět tohoto článku. V další části bude proto pojednáno pouze o určitých aspektech některých z těchto práv, která se v kontextu rozhodčího řízení jeví jako zvláště významná. Nejprve však bude pozornost věnována samotnému aktu vzdání se práva na spravedlivý proces.

3. K možnosti vzdát se práva na spravedlivý proces

Jakkoli by např. z kategorického znění čl. 1 Listiny bylo možné dovozovat absolutní nemožnost dispozice se základními lidskými právy a svobodami na základě autonomie vůle, nelze tomuto ustanovení přiznávat takto rigidní význam. Právě v zájmu ochrany autonomie vůle a v souladu se zásadou, že co není zakázáno, je dovoleno, je nutné dovodit možnost disponovat do určité míry i se základními lidskými právy, která jsou fyzické či právnické osobě přiznána, a právo rozhodovat o tom, zda, případně v jakém rozsahu tato osoba svého zaručeného práva využije či nikoli. Na druhou stranu ani autonomie vůle není absolutní povahy. Vždy je proto nezbytné nalézat odpovídající rovnováhu mezi rozsahem, v němž se lze základního (a zaručeného) práva vzdát vlastním jednáním, a minimálním rozsahem základního práva, který je nutné zaručit bez ohledu na vůli chráněného subjektu.⁵⁹

V souladu s judikaturou ESLP přitom v první řadě platí, že samotné vzdání se práva zaručeného Úmluvou musí vykazovat určitou kvalitu, zejména musí být prosté donucení⁶⁰ a jednoznačné.⁶¹ Podmínkou platnosti vzdání se procesních práv pro účely Úmluvy je potom též existence minimálních záruk souměřitelných s jeho významem.⁶² Je tak dovozováno, že i dojde-li ke vzdání se práva zaručeného Úmluvou, musí existovat určité záruky jeho zajištění bez ohledu na vůli stran.⁶³

Ve vztahu k rozhodčímu řízení ESLP dovodil, že uzavřením rozhodčí smlouvy se strany v zásadě vzdávají práva na přístup k (státnímu) soudu.⁶⁴ Vzdání se práva na projednání věci soudem má podle ESLP nepopíratelné výhody jak pro dotčeného jednotlivce, tak pro výkon spravedlnosti, přičemž v zásadě Úmluvu neporušuje.⁶⁵ Dobrovolné vzdání se soudního řízení ve prospěch řízení rozhodčího nemusí být však podle ESLP nutně považováno za vzdání se všech práv ve smyslu čl. 6 Úmluvy. ESLP zdůrazňuje, že vzdání se práv zajištěných Úmluvou je platné jen v rozsahu, v jakém je přípustné, přičemž může být přípustné ve vztahu k některým právům, avšak k jiným nikoli, kdy může být

rozdílováno i mezi jednotlivými právy, zajištěnými čl. 6 Úmluvy.⁶⁶

4. Právo na nezávislost a nestrannost rozhodčího soudu

Lze-li dovodit, že sjednáním rozhodčí smlouvy se její strany vzdaly práva na přístup k (státnímu) soudu, znamená to, že by se současně vzdaly institucionálních záruk, které se s tímto právem pojí, tj. zejména práva na nezávislost a nestrannost (rozhodčího) soudu. Samotný zákon o rozhodčím řízení ostatně vnímá nezávislost a nestrannost rozhodce jako jeden ze základních požadavků spravedlivého rozhodčího řízení a předvídá záruky jejich zajištění, a to zejména ve svém § 8, podle něhož je z funkce rozhodce vyloučen ten, u něhož jsou dány okolnosti, jež by mohly vzbudit oprávněné pochybnosti o jeho nepodjatosti. Podle § 31 písm. c) RozŘ je pak nedostatek nezávislosti a nestrannosti rozhodce důvodem pro zrušení rozhodčího nálezu soudem.

Při posuzování, zda byla splněna podmínka nezávislosti rozhodce/rozhodčího senátu, je nezbytné přihlídnout k judikatuře ESLP, jenž při hodnocení nezávislosti soudu (též ve vztahu ke stranám řízení) posuzuje zejména způsob ustanovení jeho členů, existenci záruk proti venkovním tlakům, a k otázce, zda soud vzbuzuje dojem nezávislosti.⁶⁷ Pro porušení čl. 6 Úmluvy přitom vyžaduje, aby stěžovatel prokázal, že způsob ustanovení byl ve svém souhrnu neuspokojivý nebo že vytvoření určitého soudu, který o věci rozhodl, bylo ovlivněno motivy, z nichž lze dovodit snahu ovlivnit výsledek řízení.⁶⁸ V tomto směru se jako rozhodující jeví zejména způsob jmenování rozhodce či ustavení rozhodčího senátu. Lze připomenout, že ve smyslu judikatury Vrchního soudu v Praze není platně sjednán způsob určení rozhodce, je-li jeho jmenování ponecháno na vůli jedné strany rozhodčí smlouvy, což následně potvrdil ve svém rozhodnutí i Ústavní soud.⁶⁹

57) Srov. např. čl. 6 Úmluvy, čl. 36 a násl. Listiny, čl. 47 a násl. LZPEU.

58) Srov. *Reptk. B. Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. I. vydání. Praha: Orac, 2002, s. 119 a násl.

59) Podle Ústavního soudu tak „ochrana autonomie vůle nemůže být absolutní tam, kde existuje jiné základní právo jednotlivce nebo ústavní princip či jiný ústavně aprobovaný veřejný zájem, který jsou způsobilé autonomii vůle proporcionálně omezit“. Viz nálezy ÚS z l. 11. 2011, sp. zn. II. ÚS 2164/10.

60) Viz rozsudek ESLP z 27. 2. 1980, *Deveer v. Belgie*, odst. 49.

61) Viz rozsudky ESLP z 23. 5. 1991, *Oberschlick v. Rakousko*, odst. 51; a z 25. 2. 1992, *Pfeifer a Plankl v. Rakousko*, odst. 37; srov. též rozsudek ESLP z 23. 11. 1993, *Poitrimol v. France*.

62) Viz cit. rozhodnutí ESLP *Osmo Suovaniemi*. ESLP zde odkazuje a navazuje na cit. rozsudky ve věci *Oberschlick v. Rakousko* a *Pfeifer a Plankl v. Rakousko*.

63) Srov. *Mole. N., Harby. C.*, op. cit. sub 18, s. 37.

64) Viz např. cit. zprávu Komise *Bramelid a Mahmström v. Švédsko*, odst. 38.

65) Viz rozsudek ESLP *Deveer v. Belgie*, odst. 49 - daný případ se vztahoval k trestní věci, nicméně ESLP svůj závěr v odůvodnění zobecnil.

66) Viz cit. rozhodnutí ESLP *Osmo Suovaniemi a spol. v. Finsko*.

67) Viz např. rozsudek ESLP z 28. 6. 1984, *Campbell a Fell v. Spojené království*, odst. 78. Mimo jiné ESLP dovodil, že právnické vzdělání členů rozhodujícího orgánu je jedním z indikátorů jeho nezávislosti - viz rozsudek z 23. 6. 1981, *Le Compte, Van Leuven a De Meyere v. Belgie*, odst. 57.

68) Viz rozhodnutí Komise z 12. 10. 1978, *Zand v. Rakousko*, odst. 77.

69) Viz rozhodnutí VS v Praze sp. zn. 12 Cmo 496/2008 a cit. nálezy ÚS sp. zn. II. ÚS 2164/10.

Pro splnění podmínky nestrannosti rozlišuje ESLP mezi subjektivním a objektivním hlediskem. Z pohledu subjektivního je rozhodující případný zájem soudce v daném případě, z pohledu objektivního, zda osoba soudce nezbuzuje legitimní pochybnosti v tomto ohledu,⁷⁰ tj. zda nebyly zjištěny skutečnosti, které mohou vzbuzovat pochyby o jeho nestrannosti.⁷¹

Z judikatury ESLP lze dovodit možnost vzdát se práva na nezávislost a nestrannost rozhodce/rozhodčího senátu poté, kdy jsou straně řízení známy okolnosti vyvolávající pochybnosti o jeho nezávislosti/nestrannosti. ESLP v takovém případě akceptuje též vzdání se práva opominutím namítnout nedostatek nezávislosti/nestrannosti rozhodce, a vychází tak z doktríny *estoppel*, kdy v důsledku svého opominutí vznést námitku podjatosti (a nerespektování zásady *vigilantibus iura*) pozbývá následně účastník řízení práva vznést stejnou námitku v pozdějším průběhu řízení.⁷² Naopak lze argumentovat *a contrario*, že práva na nezávislost a nestrannost rozhodců se nelze vzdát předem.

5. Právo na veřejnost řízení

Z dosavadní judikatury ESLP vyplývá, že uzavření rozhodčí smlouvy představuje kromě vzdání se práva na (státní) soud i vzdání se práva na veřejnost řízení (když vyloučení veřejnosti bývá jedním z účelů rozhodčího řízení).⁷³ Tento závěr plyne též z § 19 odst. 3 RozŘ, podle něhož je rozhodčí řízení vždy neveřejné.

Je přitom třeba připomenout, že ESLP zahrnuje pod právo na veřejnost řízení též právo na ústní jednání.⁷⁴ Možnost vzdát se tohoto práva předem (výslovně či mlčky) ESLP již dříve připustil.⁷⁵ Na druhou stranu pro to, aby bylo možné z rozhodčí smlouvy dovodit též vzdání se práva na ústní jednání, by bylo nezbytné, aby obsahovala jednoznačné ujednání v tomto směru.

6. Právo na projednání věci v přiměřené lhůtě

ESLP nepřezkoumává délku samotného rozhodčího řízení, ale pouze přiměřenost délky řízení před orgány státu, na které se účastník v důsledku průtahů rozhodčího řízení obrátil.⁷⁶ Lze z ní však též dovozovat, že stát je povinen určitou záruku proti nepřiměřenosti⁷⁷ délky rozhodčího řízení poskytnout. Sjednáním rozhodčí smlouvy ke vzdání se práva na projednání věci v přiměřené lhůtě bez dalšího nedochází; otázka, zda se lze vzdát tohoto práva předem zvláštním ujednáním, je prozatím otevřená.⁷⁸

Zákon o rozhodčím řízení ustanovení týkající se rychlosti řízení neobsahuje, a proto je nezbytné přiměřeně aplikovat občanský soudní řád. V souladu s ním by měl rozhodce postupovat tak, aby věc byla co nejrychleji projednána a rozhodnuta, a to zpravidla při jediném jednání.⁷⁹ Je však třeba poukázat na to, že zákon o rozhodčím řízení neskýtá stranám rozhodčího řízení žádnou právní ochranu před průtahy v rozhodčím řízení. Domnívám se, že tento závadný stav by bylo vhodné řešit legislativně. Není ani vyloučeno, že ČR by z důvodu neposkytnutí záruk v tomto směru mohla být ze strany ESLP v konkrétním případě sankcionována pro porušování pozitivních povinností vyplývajících z čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

7. Právo na spravedlivé projednání věci

Právo na spravedlivé projednání věci lze chápat jako souhrn řady dílčích práv, konkrétně (zejména) práva na rovnost zbraní, práva na kontradiktornost řízení a práva na odůvodnění rozhodnutí. Jednotlivé složky tohoto práva jsou (relativně) oddělitelné, byť hranice mezi nimi je někdy jen mlhavá. Byla-li např. dodržena pravidla rovnosti zbraní, neznamená to ještě, že nemohlo dojít k zásahu do práva na spravedlivý proces porušením pravidel kontradiktornosti řízení,⁸⁰ případně nedostatkem odůvodnění rozhodčího nálezu a naopak.

7.1 Právo na rovnost zbraní

Smyslem práva na rovnost zbraní (*equality of arms*) je ve smyslu judikatury ESLP zejména umožnit stranám řízení vyjádřit se k případu za podmínek, které nejsou podstatně horší než podmínky druhé strany.⁸¹ Zajištění rovnosti stran rozhodčího řízení zákon o rozhodčím řízení věnuje značnou pozornost. Výslovně je předvídáno, že strany mají v rozhodčím řízení rovné postavení a musí jim být dána plná příležitost k uplatnění jejich práv (§ 18 RozŘ). Jak potvrdil Ústavní soud, „*jakékoliv ujednání stran přičítá se tomuto pravidlu by bylo neplatné*“, a toto ustanovení tak omezuje smluvní autonomii stran při dohodě na pravidlech rozhodčího řízení. Nemožnost omezit právo na rovnost zbraní potvrzuje i závěr Ústavního soudu, podle něhož „*rovnost stran a poskytnutí plné příležitosti k uplatnění jejich práv platí i v případech, kdy postup rozhodce bude vyplývat z řádu stálého rozhodčího soudu, nebo kdy jej budou určovat sami rozhodci*“. Nerespektování zásady rovnosti stran je proto dle Ústavního soudu důvodem pro zrušení rozhodčího nálezu dle § 31 písm. e) RozŘ.⁸² Uplatnění práva na rovnost zbraní tak, jak vyplývá z judikatury ESLP, v rozhodčím řízení jasně dovodil i Nejvyšší soud.⁸³

70) Viz rozsudek ESLP z 1. 10. 1982, *Piersack v. Belgie*, odst. 30.

71) Viz rozsudek ESLP z 24. 2. 1993, *Fey v. Rakousko*, odst. 30.

72) Viz rozsudek ESLP *Suotaniemi*. Srov. § 33 RozŘ.

73) Viz cit. rozhodnutí Komise *Nordström-Janzon a Nordström-Lehtinen v. Nizozemí*.

74) Viz rozsudek z 26. 4. 1995, *Fischer v. Rakousko*, odst. 44.

75) Viz rozsudek ESLP z 21. 2. 1990, *Håkansson a Sturesson v. Švédsko*, odst. 66-67.

76) Viz cit. rozhodnutí Komise *Rychetsky v. Rakousko*. Jak ostatně vyplývá z judikatury ESLP, jeho závěr, že došlo k projednání práva na projednání věci v přiměřené lhůtě, může být odůvodněn pouze z důvodu průtahů přičitatelných státu - viz rozsudek ESLP z 6. 5. 1981, *Buchholz v. Německo*, odst. 49.

77) Při přezkumu přiměřené délky řízení zkoumá ESLP zejm. složitost případu, jednání stěžovatele, jednání orgánů správních a soudních orgánů státu a význam věci pro stěžovatele; viz též rozsudek ESLP *Buchholz v. Německo*, odst. 49.

78) Srov. *Ringquist, F.*, op. cit. sub 21, s. 38, kde autor dovozuje, že vzdání se možné je.

79) Viz § 100 odst. 1, § 114a odst. 1 OSŘ.

80) Srov. rozsudek ESLP z 3. 3. 2000, *Krčmář v. Česká republika*.

81) Viz rozsudek ESLP z 24. 2. 1997, *De Haes a Gijssels v. Belgie*, odst. 58.

82) V nálezu sp. zn. I. ÚS 3227/07 Ústavní soud dále uvádí, že „*porušení kogentního ustanovení § 18 RozŘ naplňuje důvod zrušení rozhodčího nálezu obsažený v § 31 odst. 1 písm. e) RozŘ; nebyla-li zachována rovnost zbraní stran nebo nebyla-li straně dána plná příležitost k uplatnění jejich práv, bezpochyby tím straně nebyla poskytnuta možnost věc před rozhodci projednat ve smyslu naposled citovaného ustanovení*“.

83) Viz např. rozsudek NS z 11. 6. 2008, sp. zn. 32 Cdo 1201/2007.

7.2 Právo na kontradiktornost řízení

Na základě práva na kontradiktornost řízení musí být straně řízení zejména umožněno vyjádřit se ke všem tvrzením a důkazům v řízení předloženým⁸⁴ s cílem zajistit předvídatelnost postupu v řízení. S tím souvisí i poučovací povinnost soudu. Byť v zákoně o rozhodčím řízení není právo na kontradiktornost řízení vyjádřeno výslovně, Ústavním soudem je chápáno jako jeden z projevů rovnosti stran rozhodčího řízení.

Rozhodci nesmí založit své rozhodnutí na ničem, co nebylo předmětem diskuse stran, resp. co jim nebylo předloženo k diskusi. Smyslem poučovací povinnosti v rozhodčím řízení je pak dle Ústavního soudu zajistit jeho předvídatelnost a zabránit situaci, kdy strana nebude moci „vyjádřit se ke všem relevantním skutečnostem, popř. doplnit svá tvrzení o skutečnostech, které z pohledu svého právního názoru nepovažovala za významné a jež jsou naopak relevantní z hlediska právního názoru zastávaného rozhodcem, a navrhnout k jejich prokázání důkazy“. Podle Ústavního soudu „vyloučení nepředvídatelnosti v rozhodování rozhodců je o to naléhavější, že rozhodčí řízení je zásadně jednoinstanční (viz § 27 RozŘ), což stranám znemožňuje alespoň následně reagovat na překvapivý právní názor. Rozhodce nemůže být pouze pasivním činitelem, ale způsobem vedení řízení musí zajistit, aby jeho rozhodnutí nebylo překvapivé.“⁸⁵ Ústavní soud na základě toho v souladu s Nejvyšším soudem⁸⁶ dovodil, že i v rozhodčím řízení se uplatní poučovací povinnost upravená § 118a OSŘ, z něhož lze dovodit, že řízení by mělo být založeno na určitém trojstranném dialogu – mezi stranami řízení navzájem a mezi stranami a (rozhodčím) soudem. Ani rozhodci tak nesmí opustit zásadu předvídatelnosti práva, odvozenou z principu právního státu, a musí vést řízení tak, „aby účastníci nebyli překvapeni hodnocením provedených důkazů a nebyli až v době vyhlášení rozhodnutí postaveni před situací, v níž již není možné nabídnout soudu další důkazy, které by byly s to názor soudu o skutkovém základu spolehlivě změnit“.⁸⁷ Ještě před vydáním rozhodčího nálezu by tak mělo být vždy vyjasněno nejen to, co je sporné mezi stranami rozhodčího řízení, ale též to, co je případně nejasné mezi nimi a soudem, aby jedna ze stran nebyla až v okamžiku vydání nálezu postavena „před hotovou věc“, ale měla prostor pro odpovídající procesní reakci.⁸⁸ Porušení poučovací povinnosti se promítá mj. v tom, že (rozhodčí) soud nemůže v rozhodnutí nárok účastníka zamítnout proto, že tento svůj nárok neprokázal z důvodu nesplnění povinnosti tvrzení či povinnosti důkazní,⁸⁹ a příslušný rozhodčí náleží by měl být zrušen.⁹⁰

I u práva na kontradiktornost řízení (vč. práva na poučení ze strany soudu) vzniká samozřejmě otázka, zda se jej účastník rozhodčího řízení může vzdát předem. Domnívám se, že vzhledem k tomu, že se jedná o jeden z projevů rovnosti účastníků řízení, není vzdání se tohoto práva předem možné. Ostatně je třeba podotknout, že pravidla postupu v rozhodčím řízení stanovená rozhodci ani stále řady rozhodčích soudů s omezením poučovací povinnosti účastníků řízení většinou nepočítají a nevylučují je.⁹¹ Oproti tomu lze jistě připustit vzdání se tohoto práva poté, kdy je účastník seznámen se skutečnostmi, které by jinak zakládaly jeho porušení.

7.3 Právo na odůvodnění rozhodnutí

Smyslem práva na odůvodnění rozhodnutí je (zejména) umožnit přezkoumatelnost výkonu rozhodovací pravomoci a vyloučit svévoli (rozhodčího) soudu stanovením povinnosti vypořádat se s důvody pro aplikaci konkrétní právní normy i s právní argumentací účastníků řízení a způsob vypořádání dát v odůvodnění rozhodnutí dostatečně najevo.

Z práva na odůvodnění rozhodnutí nevyplývá, že by soudy byly povinny dát detailní odpověď na jakýkoli argument stran.⁹² Otázku, zda soud splnil povinnost odůvodnit své rozhodnutí, je vždy třeba posuzovat podle konkrétních okolností případu.⁹³ Platí, že pokud je určité podání významné pro výsledek řízení, musí se s ním soud zvlášť vypořádat. Neučiní-li tak, nelze seznat, zda se podáním účastníka řízení vůbec nezabýval nebo je pro nedůvodnost odmítl (a na základě čeho), čímž dochází k porušení práva na spravedlivý proces.⁹⁴ Účelem odůvodnění je tak mimo jiné dát stranám řízení najevo, že byly slyšeny; pouze odůvodnění rozhodnutí umožňuje přezkoumatelnost výkonu spravedlnosti.⁹⁵

Též podle Ústavního soudu je požadavek na řádné odůvodnění rozhodnutí jedním ze základních atributů spravedlivého procesu, přičemž „dodržování povinnosti odůvodnit rozhodnutí má zaručit transparentnost a kontrolovatelnost rozhodování soudů a vyloučit libovůli. Chybí-li v rozhodnutí řádné odůvodnění, je tím založena nejen jeho nepřezkoumatelnost, ale zpravidla také protiústavnost.“⁹⁶ Jednou ze základních podmínek ústavně souladného rozhodnutí je dle Ústavního soudu „požadavek přesvědčivého, racionálního, logického a vyčerpávajícího zdůvodnění rozhodnutí orgánů veřejné moci“.⁹⁷ V rámci odůvodnění mají soudy povinnost se „adekvátně, co do myšlenkových konstrukcí racionálně logickým způsobem vypořádat s argumentačními tvrzeními účastníky řízení uplatněnými, přičemž v opačném případě dochází k ústav-

84) Viz např. rozsudek ESLP z 23. 6. 1993, *Ruiz-Mateos v. Španělsko*, odst. 63.

85) Viz cit. náleží ÚS sp. zn. I. ÚS 3227/07. K nutnosti respektovat zvlášť obezřetně poučovací povinnost v jednoinstančních řízeních viz též náleží ÚS ze dne 17. 3. 2009, sp. zn. I. ÚS 3143/08.

86) Srov. rozsudek NS z 25. 4. 2007, sp. zn. 32 Odo 1528/2005.

87) Viz náleží ÚS ze 6. 9. 2010, sp. zn. I. ÚS 1744/10.

88) Srov. náleží ÚS ze 6. 9. 2010, sp. zn. I. ÚS 1744/10; ze 17. 3. 2009, sp. zn. I. ÚS 3143/08.

89) Srov. např. rozsudek NS z 27. 7. 2005, sp. zn. 29 Odo 1069/2003; nebo z 20. 3. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1491/2002.

90) Srov. rozsudek NS z 28. 5. 2009, sp. zn. 23 Cdo 2570/2007.

91) Např. podle § 14 Řádu pro vnitrostátní spory Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře ČR a Agrární komoře ČR platí, že „otázky řízení, které nejsou upraveny v tomto Řádu, se řídí ustanoveními RozŘ“, přičemž tento řád zvláštní poučovací povinnost neupravuje, a z něj samého lze tak (přes odlišné názory některých rozhodců) dovodit nezbytnost aplikace § 118a OSŘ.

92) Viz např. rozsudek ESLP z 19. 4. 1994, *Van de Hurk v. Nizozemí*, odst. 61.

93) Viz rozsudky ESLP z 9. 12. 1994, *Hiro Balani v. Španělsko*, odst. 27; či z 18. 12. 2007, *Martini v. Albánie* (stížnost č. 3738/02), odst. 105.

94) Viz rozsudky ESLP *Hiro Balani v. Španělsko*, odst. 28; či z 9. 12. 1994, *Rutz Törtja v. Španělsko*, odst. 30.

95) Viz rozsudek ESLP z 1. 7. 2003, *Suominen v. Finsko*, odst. 37.

96) Viz náleží ÚS z 28. 6. 2011, sp. zn. II. ÚS 1235/11; srov. též náleží ÚS z 9. 10. 2008, sp. zn. II. ÚS 801/08; z 28. 8. 2001, sp. zn. III. ÚS 103/99; nebo z 3. 2. 2000, sp. zn. I. ÚS 60/01.

97) Viz náleží ÚS z 1. 8. 2011, sp. zn. IV. ÚS 3695/10; lze též odkázat na náleží z 2. 6. 2009, sp. zn. II. ÚS 435/09; z 20. 6. 1995, sp. zn. III. ÚS 84/94; z 10. 10. 2002, sp. zn. III. ÚS 173/02; či z 30. 6. 2004, sp. zn. III. ÚS 321/03.

něprávnímu deficitu obdobnému kategorií neústavnosti v podobě tzv. opomenutých důkazů. Z uvedené plyne, že je úkolem Ústavního soudu dle specifických okolností konkrétního případu posoudit, dosahuje-li absence reakce obecného soudu na argumentační tvrzení účastníků řízení intenzity svévole, čímž by došlo k porušení práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny.⁹⁸ Z rozhodnutí (rozhodčího) soudu by mělo být seznatelné, nejen jak se tento orgán vypořádal s důkazními návrhy stran a jejich námitkami (způsobem odpovídajícím míře závažnosti těchto námitek),⁹⁹ ale jakým způsobem provedené důkazy hodnotil. Platí, že „důkaz v řízení provedený nelze obecným soudem v rozhodnutí (jeho odůvodnění) opomenout jen proto, že sám o sobě je v rozporu s tím, co tento soud – s ohledem na své závěry stran skutkových zjištění plynoucích z jiných důkazů – pokládá za skutečnosti prokázané; takovéto opomenutí je zcela zřetelným a současně i protiústavním porušením zásad stran hodnocení důkazů a zejména i kogentně uložené povinnosti (v rozhodnutí) vyložit, jakými úvahami se soud při hodnocení důkazů řídil, když ty které skutečnosti vzal za prokázány. Zásada volného hodnocení důkazů tudíž neznamená, že by soud ve svém rozhodování (v úvábách nad ním) měl na výběr, které z provedených důkazů vyhodnotí a které nikoli, nebo o které z provedených důkazů své skutkové závěry (zjištění) opře, a které opomene.“¹⁰⁰

Judikatuře Ústavního soudu odpovídá i rozhodování Nejvyššího soudu, který též rozlišuje mezi mírou významu námitek účastníků a jejich právní argumentace, kdy podle něj „pokud nejde o situaci, kdy právní řešení bez dalšího vyplývá ze zákonného textu, obecný soud musí v odůvodnění dostatečným způsobem vysvětlit své právní úvahy s případnou citací publikované judikatury nebo názorů právní vědy. Argumentuje-li účastník řízení názory právní vědy nebo judikatury, musí se obecný soud s názory v těchto pramenech uvedenými argumentačně vypořádat, případně i tak, že vysvětlí, proč je nepovažuje pro danou věc za relevantní.“¹⁰¹ Z § 157 odst. 2 OSŘ pak podle Nejvyššího soudu vyplývá, že soud u „každé jednotlivé prokázané i neprokázané skutečnosti musí (stručně a jasně) uvést, jak k tomuto závěru došel, tedy z jakých důkazů podle jeho názoru závěr vyplývá, jak tyto důkazy ve smyslu § 132 až 135 OSŘ hodnotil, a to zejména tehdy, šlo-li o důkazy protichůdné. Tento výklad musí soud přizpůsobit konkrétním okolnostem každé věci (rozsahu dokazování, složitosti dokazování skutkového stavu věci, množství návrhů účastníků na provedení důkazů apod.). Rozhodnutí, které nerespektuje zásady uvedené v citovaném ustanovení, je nepřezkoumatelné (pro nesrozumitelnost nebo nedostatek důvodů).“¹⁰² Požadavek na řádné odůvodnění rozhodčího nálezu se přitom jeví zvláště naléhavým v případech, kdy se rozhodčí nález opírá o aplikaci právních norem, obsahujících neostré právní pojmy, jako jsou např. dobré mravy nebo zásady poctivého obchodního styku,¹⁰³ kdy se riziko libovůle rozhodujícího orgánu výrazně zvyšuje.

Nelze přehlédnout, že být právo na odůvodnění rozhodnutí též projevem rovnosti stran rozhodčího řízení, odlišuje se od práva na rovnost zbraní a kontradiktornost řízení v tom, že zákon o rozhodčím řízení po

vzoru řady zahraničních právních úprav výslovně předvidá možnost se jej vzdát.¹⁰⁴ Vzhledem k výše uvedenému je přitom nutno poznamenat, že též v rámci přezkumu aktu vzdání se práva na odůvodnění rozhodnutí (které musí splňovat podmínku jednoznačnosti i absence donucení) je nutné posuzovat, zda ke vzdání se došlo před porušením tohoto práva, kdy by mělo být vyváženo určitými zárukami v rozhodčím řízení, nebo až poté, kdy se účastník o nedostatku odůvodnění dověděl, kdy poskytování žádných dalších záruk není třeba.

Z pohledu stran rozhodčí smlouvy je nepochybně třeba přistupovat ke vzdání se práva na odůvodnění rozhodčího nálezu velmi obezřetně, neboť nedostatek odůvodnění rozhodnutí, vedoucí k jeho nepřezkoumatelnosti, u neúspěšné strany zpravidla vyvolá pocit nespravedlnosti. Ve stávající rozhodčí praxi přitom nelze přehlédnout, že byt rozhodci často provádějí veškeré důkazy navržené stranami (zřejmě s cílem omezit riziko porušení rovnosti zbraní), z rozhodčích nálezů není mnohokrát vůbec seznatelné, jakým způsobem se rozhodci s těmito důkazy (a souvisejícími tvrzeními účastníků) vypořádali a jak je v rozhodnutí zohlednili (což bohužel často platí i pro rozhodnutí obecných soudů). Tím dochází k porušení práva na spravedlivý proces a naplnění důvodu pro zrušení rozhodčího nálezu podle § 31 písm. e) RozŘ.

IV. Přezkum rozhodčích nálezů z pohledu jejich souladu s hmotným právem

Zdá se být obecně rozšířeným názorem, že přezkum (vnitrostátních) rozhodčích nálezů z hlediska jejich souladu s hmotným právem je vyloučen, neboť zákon o rozhodčím řízení jej výslovně nepředvidá a vylučuje jej i soudní judikatura.¹⁰⁵ Nedomnívám se však, že je tento názor správný.

Podle § 25 odst. 3 RozŘ platí, že „při rozhodování se rozhodčí řídí hmotným právem pro spor rozhodným; mohou však spor rozhodnout podle zásad spravedlnosti, avšak jen tehdy, jestliže je k tomu strany výslovně pověřily.“¹⁰⁶ Pro strany rozhodčího řízení je řádná aplikace hmotného práva ze strany rozhodců zcela zásadní z více důvodů. Předně právě s vědomím, že rozhodci se budou při rozhodování jejich sporu hmotným právem řídit, na ně přenášejí rozhodovací pra-

98) Viz nález ÚS z 22. 9. 2009, sp. zn. III. ÚS 961/09. Srov. též nález ze 4. 9. 2002, sp. zn. I. ÚS 113/02; nález z 9. 10. 2008, sp. zn. II. ÚS 801/08 a v něm obsažený odkaz na nálezy ÚS ze 14. 9. 2005, sp. zn. III. ÚS 183/03; z 3. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 74/06; z 23. 1. 2008, sp. zn. I. ÚS 2568/07; usnesení z 22. 3. 2007, sp. zn. III. ÚS 529/06.

99) Viz nález ÚS z 24. 3. 2009, sp. zn. II. ÚS 169/09.

100) Viz např. nálezy ÚS sp. zn. III. ÚS 95/97; III. ÚS 569/03.

101) Viz usnesení NS z 20. 11. 2009, sp. zn. 30 Cdo 4389/2009; nález ÚS ze 17. 8. 2005, sp. zn. I. ÚS 403/03.

102) Rozsudek NS z 20. 11. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2478/2009.

103) Viz § 3 odst. 1 ObčZ, resp. § 265 ObchZ.

104) Viz § 25 odst. 2 RozŘ, srov. např. odd. 52, odst. 4 britského zákona o rozhodčím řízení (Arbitration Act z roku 1996).

105) Viz např. rozhodnutí NS sp. zn. 32 Cdo 1452/2007; či 23 Cdo 2570/2007.

106) Stranou je dále ponecháno rozhodování dle zásad spravedlnosti. Tento institut nicméně pokládám spíše za určitý historický relikt z dob, kdy právo upravovalo relativně úzkou výše společenských vztahů. V dnešní době, kdy právo proniká (bohužel či bohudík) takřka do všech společenských vztahů, nelze podle mého názoru za odraz zásad spravedlnosti považovat nic jiného než právě platné právo.

vomoc; bez tohoto výchozího předpokladu by k uzavření rozhodčí smlouvy vůbec nedošlo. Před zahájením a v průběhu rozhodčího řízení se pak na základě stejného předpokladu rozhodují, zda vůbec rozhodčí řízení zahájí a jakým způsobem budou své nároky uplatňovat. Neřídí-li se následně rozhodci hmotným právem, vybočují z mezí své pravomoci a závažně porušují práva a legitimitní očekávání stran rozhodčího řízení.

Připomeňme v této souvislosti závěry Ústavního soudu, který (při výkladu práva na spravedlivý proces) dovodil, že „jen věcně správná (zákonu zcela odpovídající) rozhodnutí a náležitě, tj. zákonem vyžadovaným způsobem odůvodněná rozhodnutí, naplňují – jako neoddělitelná součást stanoveného postupu – ústavní kritéria plynoucí z Listiny (čl. 38 odst. 1)“,¹⁰⁷ a dále též, že k porušení práva na spravedlivý proces dochází mimo jiné v případech, kdy závěry soudu vybočí z ustálené judikatury obecných soudů zásadním, pro stěžovatele zcela nepředvídatelným způsobem.¹⁰⁸ Tato rozhodnutí reflektují, že soudní judikatura (zejména nejvyšších soudních instancí) je jedním z pramenů poznání práva a adresáti právních norem jí v praxi přizpůsobují své jednání, přičemž důvodně očekávají, že obdobné případy budou posuzovány stejně. Jak ostatně vyplývá z judikatury Ústavního soudu, v „obecné rovině ve vztahu k závaznosti soudní judikatury by měl být již jednou učiněný výklad, nedojde-li k následnému shledání dostatečných relevantních důvodů podložených racionálními a přesvědčivějšími argumenty, ve svém souboru více konformnějšími s právním řádem jako významovým celkem a svědčícími tak pro změnu judikatury, východiskem pro rozhodování následujících případů stejného druhu, a to z pohledu principů právní jistoty, předvídatelnosti práva, ochrany oprávněné důvěry v právo (oprávněného legitímního očekávání) a principu formální spravedlnosti (rovnosti)“.¹⁰⁹ Též rozhodci jsou proto nepochybně povinni k soudní judikatuře přihlížet a brát ji v úvahu. Ze žádného zákonného ustanovení nelze dovodit, že by rozhodci požívali při aplikaci hmotného práva větší míru flexibility než obecné soudy. I rozhodci jsou povinni při rozhodování konkrétního případu vycházet z toho, že právní řád jako systém právních norem je (by měl být) vnitřně bezrozporný, a hmotné právo by proto mělo v každém konkrétním případě vést k jedinému možnému (právnímu) řešení. Jsou povinni vždy využívat všech výkladových prostředků, které by měly k tomuto řešení vést.

Na druhou stranu nelze odhlédnout od toho, že i ve zdánlivě nejjednodušších případech vzniká řada interpretačních a kvalifikačních problémů a pochybností o volbě a způsobu aplikace konkrétní právní normy, přičemž ani judikatura nejvyšších soudů tyto problémy mnohdy uspokojivě neřeší. Nelze přitom přehlédnout, že rozhodčí řízení je zásadně jednoinstanční, bez možnosti odvolání proti rozhodčímu nálezu,¹¹⁰ s čímž strany sjednáním rozhodčí doložky souhlasily, a vzdaly se tak práva na konfrontaci právního názoru rozhodců s právním názorem vyšší instance, která by měla napomáhat k nalezení správné aplikace právních norem v konkrétním, jedinečném případě. Řízení o přezkumu rozhodčích nálezů proto nepochybně nelze koncipovat jako kvazi odvolací řízení, čímž by byla zcela popřena jeho zvláštní povaha.

Je však nutné se ptát, zda je přezkum souladu (vnitrostátních) rozhodčích nálezů, vydaných dle zákona o rozhodčím řízení, s hmotným právem vyloučen vždy. Zda vůbec může ČR jako demokratický právní stát na tento přezkum rezignovat. Zda lze připustit, aby právní norma vyjádřená v § 25 odst. 3 RozŘ, která je základním omezením výkonu pravomoci rozhodců, měla povahu *leges imperfectae* a neobsahovala žádnou sankci pro případ svého porušení. Zda se rozhodci při svém rozhodování mohou pohybovat *ultra vires* a jejich rozhodování se může podobat spíše věštění z křišťálové koule než nalézání práva ústící v rozhodnutí, jež je zákonem uznaným exekučním titulem, a to bez jakéhokoli prostředku nápravy, přiznaného jeho adresátům. Domnívám se, že umožňuje-li stát, aby fyzické či právnické osoby sjednáním rozhodčí doložky přesunuly pravomoc rozhodnout jejich spor ze soudu na rozhodčí orgán, jenž je ze zákona povinen se hmotným právem řídit (není-li sjednáno jinak), je též povinen poskytovat těmto osobám ochranu v případech excesů. Porušili-li přitom rozhodci svou povinnost řídit se hmotným právem, jednoznačně překročili svou pravomoc, kterou na ně strany rozhodčí smlouvy přenesly.

Nezbytné je vzít v této souvislosti v potaz i judikaturu ESLP a SDEU, která je určující pro výklad mezinárodněprávních závazků ČR (promítajících se do jejich povinností v rovině vnitrostátního práva), v nichž lze vypozařovat určité shodné rysy. Z rozhodnutí těchto institucí vyplývá, že v důsledku pozitivních povinností, které na sebe ČR uzavřením Úmluvy, resp. smluv zakládajících EU převzala, je ČR povinna poskytovat v rámci výkonu své jurisdikce záruky zajišťující, že základní práva a svobody, resp. komunitární právo budou v její jurisdikci dodržovány, neboť dokonce ani odchylné smluvní ujednání osob soukromého práva nemůže působení některých těchto práv zabránit a závazek státu poskytovat těmto právům ochranu není takovým ujednáním dotčen.¹¹¹ Nesplnění tohoto závazku přitom vede k odpovědnosti státu podle Úmluvy, resp. komunitárního práva. Sjednání rozhodčí smlouvy přitom rozhodně nelze považovat za vzdání se základních práv či svobod (odhlédneme-li od práva na spravedlivý proces) nebo vzdání se aplikace komunitárního práva.

Limitem pro způsob aplikace hmotného práva ze strany rozhodců jsou podle mého názoru v první řadě pravidla spravedlivého procesu, zejména povinnost dostatečně se vypořádat s tvrzeními a právními argumenty stran a povinnost rozhodnutí dostatečně odůvodnit. Tím však nejsou omezení rozhodců vyčerpána. Není totiž jisté přijatelné, aby rozhodce např. umožnil stranám řízení vyjádřit se ke všem okolnostem v řízení, splnil svou poučovací povinnost a dospěl k rozhodnutí, které zjevně nerespektuje hmotné právo, a to např. proto, že výchozí (či dílčí) premisy jeho právní argumentace a názoru (byť jinak odůvodněného vyčerpávajícím způsobem) jsou zcela mylné. Právo na spravedlivý proces a hmotné právo se v tomto směru jeví být spojenými nádobami.

107) Viz náleží ÚS z 24. 3. 2009, sp. zn. II. ÚS 169/09.

108) Viz náleží ÚS ze 17. 3. 2009, sp. zn. I. ÚS 3143/08.

109) Viz náleží ÚS z 20. 9. 2006, sp. zn. II. ÚS 566/05.

110) Viz § 27 RozŘ.

111) Viz např. cit. rozsudek ESLP *John Boss* či *M & Co.* nebo rozhodnutí SDEU *Nordsee*.

Aby nebyla popřena povaha rozhodčího řízení, je podle mého názoru třeba nalézt určitou rovnováhu mezi specifiky rozhodčího řízení a povinností státu zajišťovat v rámci výkonu své jurisdikce aplikaci hmotného práva o určité kvalitě. Ta by mohla spočívat v tom, že za exces z hranic vymezených rozhodčí smlouvou nebude nutně považována jakákoli nesprávnost při aplikaci hmotného práva, ale pouze nesprávnost zjevná, dostatečně závažná.¹¹² Při posuzování, zda půjde o takovou vadu, bude třeba vzít v úvahu všechna specifika případu, např. míru srozumitelnosti a určitosti porušeného předpisu, omluvitelnost právního omylu rozhodce, význam přikládaný dané právní úpravě vnitrostátním právem a soudní judikaturou apod. Porušení hmotného práva ze strany rozhodců je přitom podle mého názoru třeba považovat za zjevné a dostatečně závažné vždy, porušuje-li rozhodčí nález český veřejný pořádek, do kterého lze zahrnout základní pravidla, na kterých český právní řád spočívá a na nichž je třeba bezvýhradně v každém případě trvat, včetně základních lidských práv a svobod v rozsahu, v jakém se od nich nelze odchýlit, a mimo jiné včetně základních ustanovení komunitárního práva, mezi něž lze řadit (prozatím) např. základní pravidla soutěžního práva.¹¹³ Jak ostatně uvádí Ústavní soud ve vztahu k uznávání rozhodnutí vydaných soudy členských států EU, „uznání rozhodnutí, které neobstojí z hlediska ochrany základních práv, by bylo v rozporu s veřejným pořádkem České republiky a v konečném důsledku i se samotným ústavním pořádkem České republiky“.¹¹⁴

V této souvislosti nelze nepoukázat na rozdíl mezi širší přezkoumání cizích rozhodčích nálezů, za něž zákon o rozhodčím řízení považuje rozhodčí nálezy vydané v cizím státě (tj. nikoli v ČR), a vnitrostátních rozhodčích nálezů (tj. rozhodčích nálezů vydaných v ČR).¹¹⁵ Zatímco přezkoumání vnitrostátních rozhodčích nálezů z hlediska jejich souladu s hmotným právem zákon o rozhodčím řízení nepřipouští a nepředvídá, že by jejich výkon mohl být z důvodu nerespektování hmotného práva odepřen, u cizích rozhodčích nálezů toto neplatí, a jejich uznání a výkon mohou být odepřeny, odporují-li veřejnému pořádku ČR.¹¹⁶ Možnost odepření cizozemského rozhodčího nálezu je přitom plně v souladu s Newyorskou úmluvou o uznávání a výkonu cizích rozhodčích nálezů.¹¹⁷ Veřejný pořádek je ostatně tradičně důvodem pro odmítnutí uznání výkonu cizích soudních rozhodnutí.¹¹⁸ Ani zásada vzájemného uznávání rozhodnutí EU nejde tak daleko, aby možnost neuznání a odmítnutí výkonu soudů členského státu EU omezila.¹¹⁹ Těž v případech s mezinárodním prvkem a střetu více právních řádů (případně na základě volby stran)¹²⁰ nelze připustit aplikaci norem, které by byly v rozporu s imperativními ustanoveními českého právního řádu, na nichž je nutné bezvýhradně trvat, které tvoří součást veřejného pořádku a od nichž se nelze odchýlit ani smluvním ujednáním.¹²¹ Veřejný pořádek se tak zdá být určitým obecným referenčním rámcem, vůči němuž musí být poměřována rozhodnutí, která nebyla vydána orgány ČR, jimž však mají být v rámci jurisdikce ČR přiznány právní účinky, případně právní normy, které by měly být v konkrétním případě aplikovány, avšak nejsou součástí českého právního řádu (kdy cizí pravomoc vydávat tato rozhodnutí a právní normy je na druhou stranu respektována právě v míře, v níž český veřejný pořádek nepo-

rušuje). Je proto s podivem, že poměřování vnitrostátních rozhodčích nálezů veřejným pořádkem zákon o rozhodčím řízení výslovně nepředvídá, byť tyto rozhodčí nálezy jsou vydávány na základě pravomoci, která byla rozhodčí smlouvou přenesena z českých soudů na rozhodce, a rozhodčím nálezům jsou přiznávány účinky exekučního titulu.

Přestože zákon o rozhodčím řízení s přezkoumáním vnitrostátních rozhodčích nálezů z pohledu jejich souladu s hmotným právem či veřejným pořádkem nepočítá výslovně, jsem přesvědčen, že na tento přezkoumání nelze rezignovat a zjevný nesoulad rozhodčího nálezu s hmotným právem či nesoulad s veřejným pořádkem naplňuje důvod pro zrušení rozhodčího nálezu podle § 31 písm. f) RozŘ z důvodu odsouzení strany k plnění podle českého práva nedovolenému (tj. k plnění, které české právo nepřipouští). Vzhledem k nutnosti použít na cestě k tomuto závěru značně extenzivní výklad daného ustanovení se v každém případě domnívám, že legislativní úprava zákona o rozhodčím řízení je v tomto směru nezbytná. Namísto dílčí úpravy předvídané schváleným návrhem novely zákona o rozhodčím řízení, umožňující zrušení rozhodčího nálezu, rozhodoval-li rozhodce či stálý rozhodčí soud spor ze spotřebitelské smlouvy v rozporu s právními předpisy stanovenými na ochranu spotřebitele nebo ve zjevném rozporu s dobrými mravy nebo veřejným pořádkem, by zákonu o rozhodčím řízení podle mého názoru více prospěla obecnější změna v naznačeném směru.

V. Místo shrnutí

Smyslem tohoto článku bylo zamyslet se nad tím, zda vůbec a v jakém rozsahu se v rozhodčím řízení uplatní

112) Podobnou logiku používá např. SDEU při posuzování, zda lze státním přičítat jakékoli porušení komunitárního práva soudy nejvyššího stupně (proti jejichž rozhodnutím se nelze odvolat), kdy kritériem přičitatelnosti je mj., zda se jedná o porušení jzvené (manifest) - viz rozhodnutí SDEU C-224/01, Köbler.

113) Viz cit. rozhodnutí SDEU *Eco Swiss China Time Ltd. v. Benetton International NV*. Lze předpokládat rozšíření tohoto katalogu, zejména též o základní lidská práva tak, jak jsou zakotvena v LZPEU, zahrnující mimo jiné i právo spotřebitele na zvláštní ochranu.

114) Viz nález ÚS ze dne 25. 4. 2006, sp. zn. I. ÚS 709/05.

115) Viz § 38 RozŘ. Zůstává přitom otázkou, nakolik je vůbec uvedené rozlišování opodstatněné, neboť místo vydání rozhodčího nálezu nemusí nijak souviset s normami procesního či hmotného práva, podle nichž rozhodci postupovali. Nic nebrání ani tomu, aby rozhodčí řízení bylo konáno za použití prostředků komunikace na dálku (např. on-line na internetu); stanovování místa vydání rozhodčího nálezu např. dle umístění příslušného serveru se přitom jeví jako zcela nepatřičné. Při rozlišování vnitrostátních a cizích rozhodčích nálezů lze též odhlédnout od výslovného znění zákona o rozhodčím řízení a dovést (podle mého názoru správněji), že vnitrostátními rozhodčími nálezmi jsou ty, které byly vydány na základě rozhodčí smlouvy v rozhodčím řízení o majetkových sporech, k jejichž projednání by jinak byla dána pravomoc českých soudů, při němž bylo postupováno dle zákona o rozhodčím řízení (v případě nedostatku poslední podmínky by byly za vnitrostátní rozhodčí nálezy považovány i ty, které nemusí mít s českým právem společného vůbec nic), a cizími rozhodčími nálezmi všechny ostatní.

116) Viz § 39 písm. c) RozŘ.

117) Viz čl. V odst. 2 písm. b) Newyorské úmluvy z 10. 6. 1958 o uznávání a výkonu cizích rozhodčích nálezů.

118) Srov. např. § 64 písm. d) MPSaP.

119) Viz čl. 34 odst. 1 nařízení Rady (ES) č. 44/2001 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech.

120) Viz např. § 37 RozŘ.

121) Srov. § 36 MPSaP.

právo na spravedlivý proces, a poukázat též na provázanost tohoto práva s hmotněprávní rovinnou. Jeho cílem bylo vnést více světla do stínu rozhodčích řízení v českých luzích a hájích, v nichž se bohužel řada rozhodců, na které byla rozhodčí smlouvou přenesena rozhodovací pravomoc, považuje za takřka neomezené vládce, jimž postavit se je bohužel často *mission impossible*, a to v důsledku obecnosti právní úpravy i neochoty českých soudů k jejímu aktivnímu výkladu v souladu s jejím smyslem a účelem ve světle mezinárodních závazků ČR a k důslednému přezkumu rozhodčích nálezů v každém konkrétním případě.

Podle mého názoru rozhodci takovýmito vládci rozhodně nejsou, ale musí se při svém rozhodování pohybovat v mezích stanovených pravidel. Tato pravidla jsou v první řadě vymezena rozhodčí smlouvou, ale současně též právem na spravedlivý proces v rozsahu, v jakém se od něj nelze odchytil ani v rámci smluvní autonomie. Otázku, zda a nakolik se strany sjednáním rozhodčí smlouvy, případně svým postupem v rozhodčím řízení vzdaly dílčích práv, tvořících součást práva na spravedlivý proces, lze přitom odpovědět vždy jen s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu. Rozdílně je třeba přistupovat k případům, kdy ke vzdání se práva došlo *a priori* (kdy ještě nebylo zřejmé, zda a jakým způsobem k porušení práva dojde, a toto vzdání se musí být vyváženo určitými zárukami souměřitelnými s jeho významem), nebo *a posteriori* (kdy byl již jednotlivec seznámen se všemi okolnostmi zakládajícími porušení daného práva). Souladně s tím lze též dovodit, že přiměřenou aplikací ustanovení občanského soudního řádu ve smyslu § 30 RozŘ bude vždy aplikace těch ustanovení, která směřují k ochraně práva na spravedlivý proces v rozsahu, v jakém se jej strany rozhodčího řízení nevzdaly, případně v rozsahu, v jakém se jej vzdát vůbec nemohou. Otazník v názvu tohoto článku je proto možno odstranit. Právo na spravedlivý proces se uplatní i v rozhodčím řízení, byť v modifikované podobě.

Významným omezením pravomoci rozhodců je dále jejich povinnost posuzovat věc podle hmotného práva. Zásadní odmítání přezkumu (vnitrostátních) rozhodčích nálezů pro jakýkoli rozpor s hmotným právem pokládám za nesprávné a jsem přesvědčen, že mezi omezením soudního přezkumu rozhodčích nálezů z důvodů zvláštní povahy rozhodčího řízení a povinností státu poskytnout stranám rozhodčích řízení ochranu před svolím rozhodců je nutné nalézt odpovídající rovnováhu. V této souvislosti by zákon o rozhodčím řízení nepochybně prospěla legislativní změna naznačená výše.

Domnívám se, že jedinou cestou zajištění spravedlnosti a zvýšení kvality rozhodčího řízení je důsledný soudní přezkum rozhodčích nálezů z pohledu respektování práva na spravedlivý proces, případně rušení rozhodčích nálezů na základě § 31 písm. e) RozŘ v případech, kdy k porušení tohoto práva došlo. Ani u vnitrostátních rozhodčích nálezů pak podle mne není vyloučen přezkum jejich souladu s hmotným právem a jejich rušení [zejm. podle § 31 písm. f) RozŘ] v případech, kdy došlo ke zjevnému, dostatečně závažnému porušení hmotného práva, kdy nejzazším limitem jsou hranice veřejného pořádku ČR. Při nedostatečné kontrole rozhodčí činnosti ze strany soudů není přitom vyloučena ani odpovědnost ČR za porušování závazků, které pro ni vyplývají zejména z Úmluvy a komunitárního práva.

Křížovaný šek

JUDr. Lukáš Sadecký, Praha*

Tím, že šeková problematika je v současné době v rozhodovací praxi soudů spíše vzácností, otevírá se i v otázce křížování šeku prostor pro případně výkladově rozdílná stanoviska. Lze usuzovat, že takováto stanoviska nebudou patrně ještě po delší dobu spolehlivě judikatorně vyřešena.

I. Úvodem

Šek jakožto listinný cenný papír¹ může výstavce nebo majitel šeku opatřit tzv. křížováním, zvláštním šekovým úkonem charakterizovaným v první řadě čl. II § 37 SŠZ, v jehož důsledku se následně otevírá cesta pro aplikaci čl. II § 38 SŠZ (tzn. pro účinky křížování).

II. Formální požadavky na šekové křížování

Po formální stránce musí být křížování, a to prostřednictvím dvou rovnoběžných čar, učiněno *na líci* šeku (čl. II § 37 odst. 2 věta první SŠZ). Nemělo by se tak bez dalšího přihlížet ke křížování vyhotovenému na rubu šeku, ale ani na jeho případném přívěsku, neboť zákonodárce zmiňuje výslovně jen některé šekové úkony; jež lze učinit i na přívěsku (viz čl. II § 16 odst. 1 SŠZ, čl. II § 26 odst. 1 SŠZ), a případ křížování sem nespadá.

Vedle výše avizovaného umístění na líci šeku je v rámci vlastního grafického projevu křížování dále nutné dodržet požadavek „dvou rovnoběžných čar“ (*aspekt rovnoběžnosti*). Nenalezneme žádné omezení ohledně způsobu vedení obou rovnoběžek, tj. zda mají být vedeny diagonálně, svisle nebo vodorovně atd. Není ani předepsána vzdálenost mezi oběma rovnoběžkami: dále není předepsán začátek a konec každé rovnoběžky, natož jejich přikázané vedení z jednoho okraje šeku na druhý atd. Pokud by tedy dvě (zpravidla ručně, tzv. „od oka“) učiněné čáry již na první pohled zjevně nesplňovaly aspekt rovnoběžnosti,² nemělo by se jednat o účinné šekové křížování. Za šekový zápis v podobě křížování rozhodně nemůžeme označit případy, kdy na šekovém formuláři určeném k doplnění sice nalezneme předtištěné dvě rovnoběžné čáry (nebo i několik takovýchto čar), avšak jejich účelem je opticky oddělit (ohraničit) šekovou listinu, resp. její jednotlivé části, nebo se jedná o pouhou kolonku k doplnění.

* Autor je advokátem.

1) Výslovnou zmínku o šeku jakožto cenném papíru nalezneme v demonstrativním výčtu § 1 odst. 1 CenP. Šek může být vystaven výlučně v listinné podobě (viz čl. II § 1 bod 1 SŠZ, čl. II § 2 odst. 1 SŠZ).
2) Nelze ovšem zaručeně vyloučit názor, dle něhož se nesmí přihlížet i k takovému křížování, které nesplňuje aspekt rovnoběžnosti i v méně patrné podobě, tj. nikoliv jen na již první pohled zjevně nerovnoběžnosti. I oblast šekového práva je totiž jinak doprovázena zásadou přísné formálnosti – neměly by se však připouštět situace, kdy se případný nedostatek aspektu rovnoběžnosti potvrdí až v důsledku využití měřicích pomůcek, neboť na první pohled nebyl zjevný a jistý. Na tomto místě je vhodné dodat, že vlastní čáry mohou být učiněny vedle otisku razítka, předtištěním na nevyplněném šekovém formuláři, vtištěním na vyplněný šek atd. i ručním psaním, což v posledním případě o něco zvyšuje pravděpodobnost, že nejenže nemusí být dosaženo stoprocentní rovnoběžnosti, ale ani jednotlivé čáry nemusí být celé zaručeně rovné. Sankcionovat neúčinnost (nezávaznost) křížování by se tak mělo zásadně jen u „do očí bijících“ případů nerovnoběžnosti.